

בענין חיוב הבעל במזונות אשתו

כתב הרמב"ם פ"ב מהלכות אישות הל' ב, שהבעל חייב במזונות אשתו וכסותה ובר תורה. והמגיד משנה הביא לרמב"ן שסובר שהמזונות וכסותה מדברי סופרים. הנה בחו"מ ס' צז, סעי' כד, כתב המחבר, שאשה שתפסה למזונותיה וכן אם לותה לצורך מזונותיה ואע"פ שקדמה הלוואתה להלוואת בעלה, בעל חובו מוציא מידה מה שתפסה למזונותיה והוא קודם לבע"ח האשה עבור מזונותיה. וביאר סמ"ע סקנ"ז, שהתורה לא חייבה לתת מזונותיה אלא כשיש לו ואז תאכל עמו ותהא כגופו. אלא שמדרבנן חייב להשתדל במזונותיה אף שאין לו. כמ"ש בכתובה "אנא אפלא ואזון" וכו' מ"מ לא עדיף שטרה שהוא מדרבנן כשטר שביד המלוה שהוא דאורייתא וחייב לשלם לו כדכתיב: והאיש אשר אתה נושה בו וגו'. מה שאין כן אשה שלא לותה לו שיעור חיוב מזונותיה אלא שחז"ל תיקנו לה מזונותיה תחת מעשה ידיה וכו', ע"ש. והש"ך סק"ז הקשה שתי קושיות: א. לפוסקים הסוברים שיעבודא דרבנן (בסימן לט.) ב. הרמב"ם והטור פסקו דמזונות דאורייתא, ואם כן אין נפקא מינה בין חיוב לבע"ח לבין חיוב מזונות האשה.

אכן הגר"א באות עט כתב, דשיעבוד האשה מדרבנן כמ"ש כתובות מז, ב, תקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה. ושיעבוד בע"ח דאורייתא. ואמרינן בקידושין למ"ד שיעבודא לאו דאורייתא אין גובה מלקוחות, והוא הדין ממשועבד לבע"ח כמ"ש הרשב"א שכל חוב הרי הוא כמשועבדים וכו' ע"כ. וכוונתו למכואר שם (קידושין ג) דמלוה על פה למ"ד שיעבודא לאו דאורייתא אינו גובה מלקוחות. ואילו במלוה בשטר חכמים תקנו שגובים מלקוחות מפני נעילת דלת. נמצא שגם למ"ד שיעבודא לאו דאורייתא, במלוה בשטר גובה ממשועבדים. לעומת חובה של האשה שאינו יוצר שיעבוד רק מדרבנן ולפיכך אינה יכולה לגבות מהמשועבד לבע"ח בשטר. ולפ"ז יש שיעבוד גם על מטלטל. אע"פ שלמעשה אינו גובה מלקוחות. וזו נקודת המחלוקת בין הש"ך לגר"א, שהש"ך סובר דעל מטלטלי אין שיעבוד. לכן אם תפסה האשה מטלטלין בחוב המזונות אינה נקדאת גובה ממשועבדים לבע"ח. והגר"א סבר שאף המטלטלין בכלל השיעבוד (במלוה בשטר למרות ששיעבודו הינו מדרבנן) ובאמת נחלקו הראשונים למ"ד שיעבודא דאורייתא אם השיעבוד חל על מטלטלין, שהרשב"א ב"ק יד, ב, ד"ה אין כתב, דמהתורה גובין ממשועבדין כמו מקרקע, וכן כתב בשלהי קידושין. ואילו המאירי ב"ב קעה, ב, כתב, דאין שיעבוד על מטלטלי, כיון דלא סמכא דעתיה דמלוה עלייהו. גם קצות החושן סק"ב תירץ קושית הש"ך, וז"ל: לא קשה מידי, דאפי' למ"ד שיעבודא לאו דאורייתא היינו לגבי לקוחות ויתומים, אבל מיניה דאורייתא ומחויב לשלם מן התורה, וכתובה דרבנן אפי' מיניה. ע"כ. ואין דבריו מובנים דבשלמא כאשר הבעל מחזיק בנכסיו ואנו דנים למי לתת, נאמר ששיעבוד בע"ח חזק יותר משיעבוד האשה ולפיכך ינתן לו. אך

כאשר האשה כבר תפסה בחובה והרי היא כמי שנפרעה אין זו גביה מהחייב אלא מלקוחות. אלא שאפשר היה לומר שכיון שהיא תופסת על העתיד, עדיין אין חיוב. אך השו"ע אומר מפורש שמדובר על מזונות העבר, כגון שלותה לצורך מזונותיה. ועוד, שלא זה מה שאומר קצה"ח. ועוד בכלל צריך להבין מדוע חוב דרבנן כוחו מועט מחוב דאורייתא כיון שסו"ס בשניהם הוא מחוייב ויש שיעבוד הגוף לשלמם. ולדברי הגר"א הענין מובן. ועוד למדנו מהגר"א לתרץ גם את שאלתו השנייה של הש"ך. שדייק לומר "שיעבוד" האשה למזונותיה מדרבנן. כלומר, בדין מזונות ישנם שני דינים, האחד עצם חיוב מזונות שזה חיוב הגוף לתת לאשה מזונות, שחיוב זה הוא מהתורה. והשני שיעבוד למזונות, שמקורו מדברי סופרים. ובזה מתורצת קושית התוס' במסכת כתובות מח, א, ד"ה רבי אליעזר בן יעקב, שפירש רשב"ם דאף ראב"י סבר מזונות דאורייתא דילפינן להו ק"ו מכסותה, והקשו עליו דא"כ כמאן אזלה הברייתא תקנו מזונותיה כנגד מעשה ידיה. ע"כ. ולנ"ל מובן, כי אמנם חיוב מזונות הוא מדברי תורה אך שיעבוד מזונות תיקנו כנגד מעשה ידיה. ונראה שאף הסמ"ע מתכוון לכך, באומרו שהבעל חייב לטרוח לזון את האשה שבזה היא זוכה יותר מבע"ח דעלמא שאין החייב צריך לטרוח כדי להשיג ממון לפרוע את חובו ואילו חוב המזונות הוא חזק כל כך שהבעל חייב לטרוח למלא צרכי האשה, וכל שכן שיש לה שיעבוד על נכסיו לגבות החוב. זכינו שגם את הרמב"ם והטור יש להסביר בצורה זו. וכיון ששיעבוד בע"ח הוא מהתורה, עדיף הוא על תפיסת האשה לחובה.

וכעין הדברים האלה כתב בצפנת פענח על הרמב"ם, שכתב, שחיוב מזונות מהתורה להביא לה מזונות וזאת כאשר היא ראויה לאישות (שכן התורה הוציאה חיוב זה בלשון "שאר" שמשמעו אישות) ולפיכך רק אשה הראויה לאישות חייב בעלה במזונותיה. לאפוקי אשה האסורה לבעל שאינה "שאר". ועוד, שחיוב מזונות אינו שיעבוד עליו. ברם חיוב כתובה (הנקרא תנאי כתובה) מחייב מזונות גם באשה אסורה ויוצר שעבוד עכ"ד. ואין לשאול מאי שנא חיוב עונה שיוצר שיעבוד לטובת האשה, שלכן אין הבעל יכול לאסור הנאתו עליה ואילו חיוב מזונות מהתורה אינו מוליד שעבוד. כי כוונתו שחיוב מזונות אינו דין ממוני אלא חיוב אישי של הבעל כלפי אשתו וה"ה חיוב עונה. ולכן אע"פ שיש שיעבוד על החייב למלא חיובו, ולפיכך אינו יכול לאסור הנאתו על מי שזוכה בטובת החיוב, אך אין שיעבוד ממון הנגזר מתוך שממונו של הזוכה נמצא ברשות החייב כמו הלואה שקיבל כסף והוא היוצר של הזכות הממונית לטובת המלוה. ואפי' בפדיון הבן שמבואר במסכת בכורות ועוד מקומות, שיש שיעבוד כי זהו חיוב ממוני כאילו שהכהן כבר זכה בממון והמחוייב צריך להוציאו מתחת ידו. אך מזונות האשה שכתבה תורה "שאר" לא יגרע" זו חובה המוטלת על הבעל שיהיה לאשה מה לאכול, אינה חיוב ממוני מהתורה וממילא אינה גורמת לשעבוד נכסים. ולכן כתב הסמ"ע שהחיוב קיים רק כאשר יש לבעל ולא בזמן שאין לו. אלא שלפ"ז יש לדקדק מדוע כתב הרמב"ם שם

הל"ן שאשה יכולה למחול מזונותיה ואינה יכולה למחול עונתה. בשלמא אם נאמר שחיוב מזונות הוא חיוב ממון ועונה הוא חיוב הנאת הגוף מוכן אך כיון שאנו אומרים שמהתורה חיוב מזונות הוא חיוב האכלת האשה א"כ הוא דומה לעונה. צריך לומר שכיון שחיוב מזונות אפשר למלא ע"י כסף שהבעל יתן לאשה, אינו נחשב לצער הגוף, והמחילה היא כאילו קיבלה את הממון. משא"כ עונה שהוא מעשה גופני שבמניעתו יש צער הגוף ולפיכך אינו ניתן למחילה.

גם ההפלאה מחלק בחיובי הבעל למזונות, כסות וקבורה, שהם מהתורה (כמו שנאמר, שכהן מטמא לאשתו לקברה) בצורה הפשוטה ביותר. וחכמים חייבו לפי כבודו ולפי כבודה. דהיינו מזונות תחת מעשה ידים, קבורתה תחת כתובתה. אלא שיש לעיין לפ"ז מדוע חילק הרמב"ם וכתב, שמזונות וכסות הינם מהתורה, ואילו קבורתה מדרבנן. כי אם מדובר לפי כבודו וכבודה שניהם מדרבנן ואם מדובר בצורה הפשוטה שניהם מהתורה. אכן אפשר לדחות ראייתו ולומר, שקבורה עיקרה מדרבנן ומה שנאמר שכהן מטמא לאשתו אינו דין ממון אלא התעסקות שעליו הטילה התורה מעשה קבורתה אך היא צריכה לשלם את ההוצאות. כמו כל מת שהחיים חייבים לקבורו אך הוצאות קבורתו מוטלות על נכסיו. אולם מסתימת הפוסקים נראה שהחיוב לפי כבודו וכבודה הוא כולו מהתורה, ונראה הטעם לכך דלא גרע דין אשתו מעני שנאמר עליו "די מחסרו" ואמרו, אפי' סוס לרכב עליו. דהיינו חיוב לתת לאחר (כאשר יש חיוב כזה) הוא לפי צרכי המקבל. וא"כ ה"ה אשתו. וכשם שלזון עני ולספק צרכיו, הוא לפי יכולת הנותן כך החיוב לאשתו. וע' במאירי כתובות סד, ב, ד"ה ונשוב, שכתב בהמשך דבריו, שהכל לפי עושרו ק"ו מעבד עברי שנאמר עליו "כי טוב לו עמך". שדין עני מלמד שצריך לזונה לפי כבודה ודין עבד עברי מלמד שצריך לזונה לפי כבודו.

ואל תשאל א"כ כאשר מסדרים לבע"ח ונותנים לו מזון לשלשים יום, לו ולא לאשתו, כמבואר שם בחו"מ סע"י כג, כיון שיש לבעל ממילא הוא צריך להתחלק בזה עם אשתו. כי לכך כתב הסמ"ע הנ"ל, שהמזונות שנותנים לו הוא משל המלוה, והתורה חייבתו לתת לבעל חובו ולא לאשתו וכניו אע"פ שהוא חייב להם.

הש"ך סובר שחיוב המזונות הוא שיעבוד ממון רגיל, למ"ד מזונות מדאורייתא, ולפיכך נשאר בשאלה על הסמ"ע.

ב. באבן העזר סימן סט, סע"י ד, בהגה, כתב: אבל יכול לומר צאי מעשה ידיך במזונותיך ומה שאינו מספיק אשלם. הב"ש סק"ד, דייק מדברי המחבר סימן ע, (שהם דברי הרמב"ם) שהאשה יכולה למחות על דברי הבעל צאי מעשה ידיך במזונותיך. וכן משמע ברש"י, שני דייני גזירות, ואין לחלק בין אם הבעל כאן או הלך למדינת הים, ע"כ. וכבר הקשו האחרונים (כית יעקב, הפלאה ועוד) מדברי הגמ' גיטין יב, א, באשה שגלתה שהבעל יכול לומר צאי מעשה ידיך במזונותיך. תירץ בית יעקב, דלעולם טורח מכירת מעשה ידיה של האשה מוטל עליה כי זה

חלק מהטורח הקשור בהכנת האוכל שהאשה חייבת בו. ויש ללמוד זאת מהרמב"ם שכתב בפרק יב מהל' אישות, שבימי טומאתה נותן לה הבעל מחצה חולין ומחצה תרומה. ואינו יכול לתת לה רק תרומה והיא תמכור ותיקח חולין מפני שטורח לה שמירת התרומה שלא תטמא. משמע שרק בתרומה שיש בה שמירת טהרתה אינו מוטל על האשה, הא עצם מכירת התרומה והחלפתה בחולין מחוייבת האשה לעשות. ומחלוקתם של הראשונים האם הטורח למצוא את המלאכה מוטל גם על האשה, ולפיכך יכול לומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך והיא תטרח בהבאת המלאכה אליה. והחולקים סוברים שעל הבעל מוטל טורח זה לדאוג שתהיה לאשה מלאכה. אולם כל זאת שייך כאשר האשה נמצאת עם הבעל או שהוא רוצה ללכת למדינת הים. אולם כאשר האשה גלתה לעיר מקלט ואינה במקומו של הבעל הכל מודים שטורח המלאכה עליה. נמצא שלדעתו, כיון שחייב האשה לבעלה לעשות בצמר, אם הוא יספק לה את הצמר היא חייבת לטוותו ואח"כ תמכור ותקח לה מזונות. ואין זה נחשב לאומר צאי מעשה ידיך במזונותיך, והמותר על מזונותיה שלו. ואע"פ שלא סיפק לה שווה מזונות אלא תלאם במעשה ידיה. ומפשטות דברי תר"י המובא לקמן לא משמע כך, ודו"ק.

בספר עין יצחק ח"א, סימן סה, כתב, שמחלוקת זו תלויה במחלוקת התנאים דגרסינן, כתובות נח, א, לר' טרפון ור' עקיבא, בנשואה נותן לה מחצה חולין ומחצה תרומה, ופרש"י דאין מי שיטרח לאשה למכור את התרומה בימי טומאתה, דכל כבודה בת מלך פנימה (משא"כ ארוסה, שאביה ואחיה עמה, שהם יטרחו לה. ולפיכך נותן לה הכל תרומה) ואילו ר' יהודה בכרייתא סבר דאפי' נשואה נותן לה הכל תרומה, ועליה לטרוח למוכרה בימי טומאתה. נמצא דלר"ט ולר"ע אין הבעל יכול לומר צאי מעשה ידיך במזונותיך כי עליו לטרוח (אע"פ שהאשה מבשלת ואופה, היינו מהמצרכים שהבעל מביא לבית) ור' יהודה סבר דיכול לומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך, כי עליה לטרוח. ולפ"ז בכל מקום שכתוב בגמ' שיכול לומר לה, אזלה בשיטת ר' יהודה. והרמב"ם שפסק שנותן לה מחצה חולין ומחצה תרומה סובר שאין יכול לומר צאי מעשה ידיך במזונותיך. אלא שקשה לפ"ז מדוע צריך הרמב"ם לומר שאינו נותן לה תרומה מפני שטורח גדול הוא לה לשומרן בטרהרה, והרי אפי' היה בזה טורח קטן ג"כ אינו יכול לומר לה, מפני שצריך לתת מזונות הראויים לאכילה. ביאר עין יצחק שכוונת הרמב"ם לרבות ארוסה האוכלת בתרומה כגון בת כהן לכהן, בהגיע זמן ולא נשאו, שכיון שבארוסה אין הכלל של כל כבודה בת מלך פנימה כי אביה ואחיה יטרחו עבורה ולפיכך יכול לתת לה דבר שצריך למוכרו כדי לקנות מזונות ובכ"ז תרומה אינו יכול לתת מפני שטורח הגדול לשומרה מפני טומאה. (ומשמע מדבריו שכסף הבעל יכול לתת לכ"ע שבו בקלות קונים אוכל, ומחלוקתם לגבי שוה כסף, ודו"ק). וכן בהגיע זמן ולא נשאו שיכול לתת לה שווה כסף אבל לא תרומה מהטעם הנ"ל.

אלא שיש להעיר על דבריו. א. הרמב"ם כתב וז"ל: היה בעלה כהן, וכו' ע"כ.

משמע שהנימוק שאינו נותן לה תרומה שייך גם בנשואה. דאל"כ היה הרמב"ם כותב ארוסה. ועוד, כיון שתרומה טהורה יש בה טורח מיוחד לשומרה, ומבאר הירושלמי (הובא בדבריו) שהנשים מצויות לטמא טהרות. אין ללמוד מר"ט ור"ע האומרים שאינו נותן לנשואה רק תרומה שאינו יכול לומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך, דלעולם נימא שיכול לומר לה, ובכל זאת אינו יכול לתת לה תרומה כי יש לה טורח מרובה דומיא דארוסה שיכול לומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך (לדעת הריטב"א כתובות נח, א שסובר, שמעשה ידיה של הארוס, כמו בנשואה. דלא כרא"ה הובא בשטמ"ק כתובות קז, ב, שלמרות שהארוס חייב במזונותיה אך אינו זוכה במעשה ידיה). ובכ"ז אינו נותן לה תרומה (וזה באמת סברת בית יעקב הנ"ל). ועוד קשה מדוע נחלקו בתרומה, ולא בכל שווה כסף אחר. על כרחך מה שכתב רש"י בענין תרומה, "כל כבודה פנימה", הוא דין מיוחד בתרומה שאינה ראויה לכל אדם, ואינה ראויה לו בימי טומאתו, ועד שמוכרים אותה צריך לשומרה מטומאה. משאין כן שאר שווה כסף, משמע שיכול לתת לה במזונותיה. ומאידך אפשר לומר שאינו יכול לתת לה שווה כסף שאינו אוכל משאין כן תרומה שהיא אוכל, אלא שאינה יכולה לאוכלה. והראיה שלדעת ר"ט נותן לה הכל תרומה, ופרש"י ד"ה ר' יהודה, וכו', סבר נותנין לה תרומה כדי מזונותיה ואע"פ שאם צריכה לחולין ובאה למכור תרומה אין דמי תרומה מגיעין ליקח בהן חולין שהרי יקרים הם מן התרומה, וכו', ע"כ. נמצא שלמעשה אינו נותן לה מזונות כדי צורכה ובכ"ז סובר ר"ט דיצא הבעל ידי חובתו. ואין לומר שזה דין מיוחד בהגיע זמן ולא נישאו שעדיין לא חייב מדין מזונות, כי בנשא, כתב רש"י דסבר ר"ט דאין מי שיטרח בשבילה, משמע שמצד כמות האוכל שנותן לה אין הבדל בין נשואה לארוסה. (אע"פ שיש לדחות שהחידוש הוא שאפי' יתן לה כפליים בתרומה אינו רשאי כי אינה יכולה לטרוח בה, כדברי רש"י. אך לא משמע כך מדלא חילק להדיא גם נ"מ זו) ולכן אפשר לומר אפי' למ"ד שנותן לה תרומה יותר, שתוכל למכרה ולקנות חולין, דוקא בתרומה הדין כן, משא"כ שאר שווה כסף שאינם אוכל, וכל שכן שתטרח במלאכה כדי להשיג את מזונותיה, שאינו רשאי. וכן נראה מדברי רשב"ג שסובר שנותן לה כפליים בתרומה, ופרש"י, שתמכר בזול יותר משויו בשוק. וכי נאמר שאף בשאר שווה כסף יאמר רשב"ג כך, אלא ודאי תרומה שאני, שקשה לשומרה בטהרה, שהנשים מצויות לטמא טהרות, לפיכך הקלו עליה. ואם כן י"ל דלעולם יכול לומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך, ונותן לה חולין ולא תרומה או כפליים בתרומה.

וע' בשטמ"ק כתובות קז, א, בד"ה מי שהלך בשם תלמידי ר' יונה שכתבו על דברי רש"י שיכול לומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך וקיבלה עליה וז"ל: ונראין דבריו דודאי אם היא אינה מתרצית בדבר, מה טעם הוא לומר שיוכל לעקור תקנת חכמים, ולומר צאי מעשה ידיך במזונותיך. ע"כ. ואילו לדברי עין יצחק, הדבר תלוי במחלוקת תנאים ואינו פשוט כלל ועיקר. ודו"ק.

ג. אלא נראה שבסברא פליגי, אם יכול לומר צאי מעשה ידיך במזונותיך. דשנינו במתני' תרומות פ"ו משנה ג. המאכיל את פועליו תרומה, שהוא משלם את הקרן והם משלמין את התומש דברי ר' מאיר. וחכמים אומרים: הם משלמים קרן וחומש והוא משלם להם דמי סעודתן. וביאר הרע"ב דאיכא בינייהו דלר"מ מאכיל משלם דמי תרומה ולחכמים משלם חולין. אכן הירושלמי שואל, מה ביניהון. ומפרש הגר"א בביאורו שם, דודאי יש נ"מ גדולה אם משלם קרן שהוא תשלום לכהן ונהפכת לתרומה והכהן אינו יכול למחול. ואילו אם משלם לפועלים התשלומין חולין ויכולים למחול. אלא ששאלת הירושלמי מה סברת המחלוקת פירש ר' יוחנן עיקר סעודה איכא בינייהו. פירוש, כשבע"ה מחייב עצמו לזון את הפועלים (או אורחים) יש לדון האם הוא צריך לתקן להם הסעודה, או שדי ליתן להם מעות והם בעצמם יתקנו. דר"מ סבר שעל בע"ה לדאוג לעיקר הסעודה וכיון שנתן להם תרומה עליו לשלם לכהן דמי תרומה. וחכמים סברי, שעל בע"ה לתת מעות והם יטרחו בסעודה, נמצא שאין לבע"ה קשר לאכילתם תרומה. ולפיכך הם צריכים לשלם לכהן, ובע"ה ישלם להם דמי סעודתן. אכן רע"א למשניות שם, מבאר ששאלת הירושלמי שאין נ"מ בין ר"מ לחכמים על כמות או מהות התשלום. והירושלמי משיב, שלר"מ כיון שבע"ה צריך לטרוח בסעודה, עליו לשלם דמי סעודה מלאה. וחכמים סוברים שבע"ה צריך לשלם רק את המצרכים של הסעודה, שזה פחות מדמי הסעודה. (ע"ש מהנוגע לעניינינו) נמצאנו למדים שחיוב מזונות יכול להיות בצורות שונות. והנה אשת איש בודאי צריכה לטרוח בהכנת הסעודה עצמה, כמבואר במשנה טוחנת אופה וכו'. אך נחלקו הראשונים עד כמה, דמי שסובר שיכול לומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך סובר שעליה לטרוח גם בהבאת הכסף (כאשר ביכלתה לעשות זאת) והחולק סובר שהבעל חייב לדאוג למזונות אשתו בכסף או מצרכים והיא רק תכין אותם. וכאשר הבעל אומר צאי מעשה ידיך במזונותיך הוא מסלק את עצמו מהחיוב של מזונות ועל האשה לדאוג למזונותיה, נמצא שהבעל עוקר ממנו את תקנת חכמים. דוגמא לדבר מצאנו בבעל שמשרה את אשתו ע"י שלישי שדעת הירושלמי (הובא ברא"ש פרק שביעי דכתובות סימן ד), "רשות ביד האשה לומר אי אפשר להתפרנס מאחר אלא מבעלי". אע"פ שהשליש נותן לה כל צרכיה יש לאשה זכות לתבוע מזונות מבעלה ולא שיאמר לה שאין לה עסק עמו אלא תפנה למי שמינה במקומו. וה"ה באומר צאי מעשה ידיך במזונותיך הרי סילק החיוב מעליו והפנה אותה לעצמה. וזו ממש כוונת תר"י הנ"ל. מובן שסברא זו יכולה להתקיים גם למ"ד שהבעל יכול להשרות אשתו ע"י שלישי, שמשפק צרכיה בלא עיכוב ואין הדבר תלוי אם האשה עובדת אם לאו. ומאידך גם מ"ד שיכול לומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך יכול לסבור שאינו יכול להשרותה ע"י שלישי כי האשה הוצה להיות תלויה בבעלה משא"כ מעשה ידיה שהיא חייבת בהם יכול הבעל לומר לה שהם במקום מזונותיה וכאשר לא יספיקו תתבע אותו. (וזאת בין לר"מ ובין לרבנן דפליגי עליה כי אין לדמות חיוב לפועלים ואורחים,

לאשה). אולם תרומה שטרחתה מרובה במיוחד לאשה, כמבואר לעיל, פליגי תנאי, אם זה כלול בכלל טרחת האשה (אע"פ שזה אוכל ממש). ובארוסה נמי שעיקר חיובו של ארוס לתת לה מזונות (ולא לזונה, כנשואה) יכול לומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך. וכן כאשר אשה גלתה ואינה עם בעלה, עליה לטרוח בכל והבעל חייב רק בדמי המזונות (וה"ה שיוכל להשרותה ע"י שלישי כי בלאו הכי אינה עם בעלה, כך נראה) ויכול לומר צאי מעשה ידיך במזונותיך כדכתב בי"ע הנ"ל. ומה שרש"י תלה את הדבר ב"כל כבודה בת מלך פנימה", או שחולק על הירושלמי, או שזה טעם אחד. לפי שצריך לצאת ולבוא כמה פעמים עד שתמכור התרומה, ולהשאירה בידה יש טורח נוסף של שמירתה בטרהרה, ואין דרכה בכך, שכבודה פנימה. (ועיין אות זו לקמן בסופו שהדבר תלוי אם חיוב מזונות מהתורה שאז החיוב הוא לזון, לבין אם החיוב מדרבנן שזה חיוב לתת לה מזונות).

ד. הקשה בנתיבות לשבת (הובא באבני מלואים סק"א), לדעת רש"י שיוכל לומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך. וקיבלה עליה דוקא. ואמר שמואל (כתובות קז, א): אין פוסקין מזונות לא"א שהלך בעלה למדינת הים, מ"ט, אמר רב פפא: שמא אמר לה בעלה לפני שהלך, וקיבלה עליה. מדוע שלא תוכל לחזור בה, לדעת הפוסקים, באומרת איני ניוזנת ואיני עושה שיכולה לחזור בה. ותירץ באבני מילואים, דאומרת איני ניוזנת ואיני עושה אינו מדין מחילת מזונות, כי אז עדיין היה הבעל זוכה במעשה ידיה. אלא חשיב הדבר כאומרת לא ניחא לי בתקנת חכמים. וכיון שכל יום מתחדש חיוב המזונות כמו שהסביר הריטב"א בפרק אע"פ, יכולה לחזור בה ולומר מהיום ניחא לי תקנתם. אבל המקבלת עליה שיהיו מעשה ידיה במזונותיה, מתלה לבעלה על חיובו ומחילה אינה צריכה קנין ולפיכך אינה יכולה לחזור בה. ע"כ. (וע"ש עוד בדבריו). אך אינו מוכן, כיון שחיוב המזונות מתחדש בכל יום, אם כן כיצד מועילה המחילה לעתיד על חיוב שעדיין לא התעורר כלל. וקימ"ל דאין אדם מוחל דבר שלא בא לעולם. חשן המשפט סי' רט, סעי' ד, בהגה. אך לדברנו, כיון שהבעל אינו עם אשתו ואינו יכול לטרוח עבורה עליה מוטל טורח זה. אכן, כל בעל אינו יכול לעזוב אשתו ולומר לה תטרחי את, בחיוב שהוא חייב בו. אך כאן שקיבלה עליה והוא יכול לעזובה, חזר דינה כאשה שגלתה לעיר מקלט שיוכל לומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך. ולפ"ז תהיה נ"מ בין דברנו לדברי אב"מ להלכה, באמר לה ושניהם במקום אחד, שלדברנו יכולה לחזור בה, ולדברי אבני מלואים אינה יכולה.

ה. בסימן ע, סעי' ג, בהגה, כתב: צמצמה מאלו המזונות הוא של בעל. והוא ברייתא כתובות סה, ב, ופרש"י, כגון אשה שמזונות האמורים במשנתנו עודפין לה שאינה רעבתנית. וכעין זה כתב רש"י בנוזר כד, ב, שהגמ' שם שאלה, מנא לה (קרבן חטאת), מה שקנתה אשה קנה בעלה. אמר רב פפא, שקמצה מעיסתה.

פרש"י, כגון שהשרה ע"י שלישי ותנן בפרק אע"פ דלא יפחות לה משני קבין חטין, והלכה זו וקיפחה מזונותיה עד שלקחה בהן בהמה. ע"כ. דהיינו אשה שאינה זקוקה למנה של מזונות המוזכרת במשנה, מפני שאינה רעבתנית, הבעל זוכה במותר. אבל כאשר היא קיפחה מזונותיה שציערה את עצמה ואכלה פחות מצרכיה, המותר שלה. וכן דעת התוס' שם ד"ה שקמצה, בתרוצם השני. אכן בתירוצם הראשון ביארו דמיירי באמר לה צאי מעשה ידיך למזונותיך ונתרצית בכך והותירה ממעשה ידיה והא ודאי דידיה הוא. ע"כ. משמע, בקיפחה מזונותיה וציערה עצמה בחסרון צורכה, המותר לבעל. (ושמא הגוף שלה והפירות שלו). ועוד משמע, שאע"פ שבסתם מותר מזונות לבעל, באמר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך המותר לאשה. ואע"פ שזו צורה שהבעל משלם לאשתו את המזונות. נראה שטעם הדבר, שהאומר צאי מעשה ידיך במזונותיך אינו זכאי במעשה ידיה, וממילא המותר שלה. אך בסתם אשה שהותירה, כיון שחיוב הבעל לזון את אשתו והיא אינה צורכת יותר ממילא מתברר שאין לו יותר חיוב. כי אם הבעל היה חייב לתת לאשה סכום מסוים עבור מזונות בודאי צימצמה שלה. אך אין החיוב סכום מסוים, אלא, סיפוק צורכי האכילה שלה, וכיון שאינה אוכלת יותר, מאיזה סיבה שתהיה, אין הבעל חייב ביותר, ולכן המותר שלו. ואילו רש"י והתירוץ השני סובר שהבעל חייב במזונותיה עד שתשבע שאלה הם צרכיה, ולכן כאשר היא מצמצמת ומצערת עצמה, המותר שלה. ובאמת מבואר בגיטין יב, ב, דמשלם החובל רפואה אף על פי שעבדו ליה סמא חריפא ואתרי בתלתא יומי. והרי חיוב רפואה וחיוב מזונות שוה ששניהם באים להשלים צרכו של האדם. ולדעת התירוץ הראשון צריך לומר דשאני דמי חבלה, דתליא באומד כמבואר ב"ק צא, א, אמדוהו והבריא נותנין לו כל מה שאמדוהו וביאר רבא, משמיא הוא דרחמי עליה. וע' בתוס' שם, פה, א, ד"ה עלו בו, שאומד משפיע גם לפחות כאשר מתנוונה והולך, ואם לא אמדוהו חייב. (אע"פ שאינו דומה לגמרי. דהתם לא היה ראוי להיות או שהיה ראוי להיות, כפי האומד, ומשמיא מרחמי עליה, או לא מרחמי עליה. משא"כ בעבדו ליה סמא חריפא לכתחילה ידוע שרפואה חזקה מרפאת לשלשה ימים, ורפואה חלשה מרפאת לחמשה ימים) וע' בר"ן נדרים פח, א, על מתני' שכל הנותן מזונות לאשת איש אין הבעל זוכה בהותירה ממזונותיה. והטעם הוא כנ"ל שכיון שאין הבעל נותן מזונות המזונות שלה ולפיכך המותר נמי שלה. ודו"ק.

ו. הרי"ף סוף פרק אע"פ הביא דברי הירושלמי שמותר מזונות אלמנה ליורשים. וכן פסק הרמב"ם פ"ח מאישות אבל הראב"ד כתב, דמותר מזונות אלמנה לעצמה, והביא ראייה מירושלמי (פרק אלמנה ניזונת) שמותר מזונות של אשת איש לבעל כשם שמציאתה לבעל. אבל אלמנה שמציאתה לעצמה אף מותר מזונותיה לעצמה. ונראה מדבריו שזו מחלוקת בירושלמי. אכן רע"א בחידושו כתב לתרץ על פי הנאמר לעיל לרש"י, דאם אינה צריכה למזונות לפי הכמות המוזכרת במשנה, הוי

ליורשים. (וכ"ש בחיי הבעל, הוי לבעל) אבל צימצמה מעיסתה, כיון שהיתומים נתחייבו לה סך מסוים, הצימצום שלה דומה למצאה מציאה שהיא שלה. אך בבעל אפי' בכה"ג הוי לבעל כי גם מציאתה שלו. (כדעת התוס' בנזיר הנ"ל בתירוץ הראשון). לפי טעם זה בעל חייב במזונות אשתו, וכיון שאינה אוכלת מאיזה טעם שיהיה המותר שלו, כי סו"ס אינה אוכלת. משא"כ יורשים שחייבים בדמי מזונות, וכיון שלא צרכה אותם הואיל והם דמי המזונות הראוים זוכה בהן. ויש להוסיף שכמו מציאה לבעלה משום איבה כי כוונתם של חכמים היתה שלא יהיה לאשה ממון שלה כאשר היא תחת בעלה, לפיכך תיקנו שגם מזונותיה אינם דמי מזונות אלא סיפוק צרכיה. (וכ"ש למ"ד מזונות מהתורה) משא"כ אלמנה שלא חוששים לאיבה כלפיה לפיכך מזונותיה הם חיוב דמים. (ולפ"ז י"ל שהיורשים יכולים לומר לאלמנה צאי מעשה ידיך במזונותיך לכ"ע. כמבואר לעיל). אכן הראשונים שלא ביארו כן סוברים כרש"י שצימצמה מעיסתה בכל מקרה שלה. ועל כרחק אם הירושלמי אומר לבעל, מיירי באינה צריכה כל כך, ובכל זאת באלמנה, שלה. ופליגי בירושלמי, דחד סבר דחיוב מזונות לאלמנה הוא חיוב מזונות כמו אצל הבעל ולפיכך המותר להם וחד סבר שחיוב מזונות לאלמנה שונה מדין הבעל, שהחיוב הוא דמי מזונות ולכן המותר לה, כדין מציאה. עוד יש להסביר שהירושלמי סובר, דלעולם חיוב מזונות הוא חיוב ממון. והאשה זוכה במותר. אלא, דפליגי, האם מותר זה, מקבל דין של מציאה. אולם רק במותר מזונות שייך לומר שהם כמציאה מפני שניתנו לה להוצאה והיא חסכה מהם. אך אשה שיש מי שזן אותה אין המזונות שהבעל נותן לה נחשבים כנותר, כדתנן ריש הנושא את האשה (כתובות קא, ב). בהתחייבו לזון בת אשתו, ונישאת, שהבעל נותן לה מזונות והן נותנים לה דמי מזונות. למדנו מכאן, שהבעל לעולם חייב במזונות אשתו. ומה שאחרים נותנים לה (כין אם חייבים ובין אם אינם חייבים) הוי מתנה שקיבלה מאחרים שאין הבעל זוכה בהם כמציאה.

ההפלאה לסימן עג, אות ב, כתב להוכיח מדברי התוס' בנזיר הנ"ל שצימצמה מלבושה שהמותר שלה. וה"ה ביורשים. וכתב שזה דלא כמשמעות השו"ע סי' ע, סעי' ג, וסימן צה, סעי' ה. אכן הרב המגיד הביא (בפי"ב מאישות) דעה שמזונות מדרבנן וכסות מהתורה. אם כן יש לחלק בין מותר כסות שיהיה לבעל אפי' בדחקה עצמה (כמבואר לעיל) והשוו אלמנה לאשת איש, לבין מזונות שזה חיוב דמים שמותרו יכול להיות לעצמה בדחקה עצמה וצימצמה מזונותיה.

ז. גרסינן בכתובות עז, א, אמר רב: האומר איני זן ואיני מפרנס יוציא ויתן כתובה. ושמואל אמר עד שיכפוהו לגרש יכפוהו לזון. ופסק הר"ף שם הלכתא כשמואל. כתב הר"ן בשם הרשב"א: אפשר לומר שאם אין ביד יכולין לכופו לזון כגון שהוא עני ואינו רוצה להשתכר להרויח לזון, דכופין אותו להוציא. דהא שמואל לא דחי להא דרב אלא מהאי טעמא, דעד שכופין להוציא יכפוהו לזון, הא

אם אין יכולין לכופו לזון כופין להוציא. וכן כתב הרמב"ם פרק יב מאישות, עכ"ד: נראה מדברי הרשב"א דמיירי בעני שיכול לעבוד ולהשתכר ואינו רוצה, שלא כופים אותו לעבוד אלא כופים להוציא, ואם יש לו במה לזון ואינו רוצה כופים לזון ולא להוציא.

אכן הרמב"ם כתב בהל' יא; ואם היה עני ביותר ואינו יכול ליתן לה אפ' לחם שהיא צריכה לו, כופין אותו להוציא ותהיה כתובתה חוב עליו עד שתמצא ידו ויתן, ע"כ. נראה מדבריו, שכל שאינו יכול ליתן לה אפ' לחם כופין להוציא, לא שנא יכול להשתכר ואינו רוצה, לא שנא חולה שאינו יכול להשתכר. וכן הבין הרמ"ך שהשיג עליו וז"ל: תימא הוא, אחר שאין לו לזונה למה כופין אותו להוציא. אפ' רב דאמר שכופין לא אמר כי אם באדם שיש לו ממון או שאינו רוצה להשתכר לרווח מזונות אשתו לפ' ר"ש. ולפר"ת כל זמן שאין לו אין מחייבין אותו דלא עדיפי מזונות מבע"ח דעלמא דפטור כשאין לו וכו' וצ"ע, עכ"ד. הרי שהוא מסכים, באינו רוצה להתפרנס שכופין להוציא, ושיטת ר' אליהו שהבעל חייב לעבוד כדי לפרנס אשתו. ולדעת הרמב"ם כופין להוציא גם כאשר אין לו אפשרות לזון. נמצא, שהרשב"א והרמ"ך קיימו בחד שיטתא, לכופ' להוציא ולא לכופ' לעבוד ולפרנס. אכן, ישנה דעה שלישית, (הובא בכסף משנה), רבנו ירוחם שתמה על הרמב"ם מדוע כופין להוציא מאחר שאין לו, כמו בע"ח שלא כופין כשאין לו, ע"כ. ובודאי בע"ח אין כופין אפ' כאשר באפשרותו לעבוד ולהשתכר כמבואר בתשובת ר"ת (הובא בהגהות מיימוניות שם), וה"ה לזון אשתו. הכסף משנה ביאר שיטת הרמב"ם, דבשלמא בע"ח אין מקום לכופו דאין תקנה בדבר (כי אין לו) משא"כ באשתו שיש תקנה שיגרשנה "ומאחר שאחד מתנאי הנישואין הם המזונות, אם אין לו במה לזון, יוציא". ע"כ. משמע מכסף משנה שאם יש תקנה לכופו להשתכר אין כופין להוציא. ולפ"ז כל דבריו של הרמב"ם מיירי באינו יכול להשתכר שאז כופין להוציא. אולם, בשו"ע סימן ע סעי' ג, כתב את לשון הרמב"ם. והרמ"א הגיה עליו: וי"א שאין כופין אותו להוציא מאחר שאין לו. ואילו בסימן קנד, סעי' ג, כתב המחבר, דאם אינו רוצה להשתכר ולהרויח ולזון. אם תרצה היא כופין אותו להוציא מיד. וכאן לא הגיה הרמ"א. וביאר בית מאיר, שכאשר אינו רוצה להתפרנס מודה הרמ"א שכופין להוציא. לכן בס' קנד, לא הביא דעת החולקים. ואילו בסימן ע, שמדובר באינו יכול להתפרנס הביא דעת החולקים. נמצא שהמחבר אויל בשיטת הרמב"ם והרמ"א בשיטת הרשב"א. אלא שכאמור יש לשאול מדוע לא נכוף את הבעל להתפרנס כדמשמע מכסף משנה, ולא נכוף להוציא. ושאלה זו יש לשאול גם על הרשב"א. יש לומר שכאשר הנכסים של הבעל נמצאים אפשר לאשה לגבותם ע"י טירפא, אך במה תכוף את הבעל להשתכר ולהרויח למחייתה. וכן נראה בשו"ת חת"ס סימן קלא, שכתב בתוך דבריו וז"ל: וקשה לכופו שירוויח ויעשה מלאכה והוא אינו רוצה. וה"ל חיי נפש והוא ה"ל פושע ולכן כופין לכ"ע ולא קשה קושית ר' ירוחם. ע"כ. אמנם הריטב"א בכתובות (הובא בשטמ"ק סוף המדיר) כתב דאם אפשר על ידי חרם

ושמתא לכופו להתפרנס אין כופין לגרש אלא כופין לעבוד ולהשתכר. ומדלא הזכיר הרשב"א אפשרות זו נראה שהוא חולק עליו. ומחלקותם היא בכפיה שהיא בבי"ד ואינה גוף הממון, שהרשב"א סובר שכיון שהאשה צריכה תדיר לפנות לביה"ד כדי לממש את המזונות זכותה לכופו לגרש, (משא"כ כאשר יש לו נכסים שמגבים אותם ויש לה ממה להתפרנס) והריטב"א סובר שכופין לגרש כדי למנוע מאשה חרפת רעב. וכאשר יש אפשרות כלשהי להוציא מזונות אין כופין לגרש. ודו"ק.

עוד ביאר חת"ס, דהרשב"א ור' ירוחם סוברים, שאין גופו של הלוה משועבד למלוה, ולכן אם לא ימצא נכסים אין יכול לשעבד גופו. ואשתו כגופו והוא צריך לה ואיך נוציא אשתו ממנו עבור חובו שאין לו לשלם ואפ' כלים שעושים בהם אוכל נפש אין ממשכנים, וכר וכסת צריך להחזיר, ואיך נוציא ממנו אשתו בחובו. אכן לדעת הרמב"ם שמזונות האשה מהתורה, נמצא שהם חלק מן האישות והנישואין והיא נישאת לו אדעתא דמזונות וכיון שאינו יכול לזונה ואפ' מחמת אונס, נכוף אותו להחזירה למקומה הראשון שתהיה פנויה כבתחילה. ואילו הרשב"א ור' ירוחם סוברים שמזונות האשה מדרבנן וא"כ אינם חלק מהאישות והנישואין, ושפיר הקשה ר' ירוחם שאין לכוף הבעל להוציא כשאר בע"ח שאין כופין אותו.

ולסיכום סיים: שכאשר אינו רוצה להשתכר כופין בשוטיין. וכאשר אינו יכול להתפרנס, שהוא חולה ואינו פושע, למ"ד מזונות דאורייתא כופין להוציא, בשוטיין. ולמ"ד מזונות דרבנן אין כופין בשוטיין, אמנם במילי כופין. ולכן חילק השו"ע דבריו, שבסימן ע' מיירי בכפיה כדברים, הביא דברי הרמב"ם סתם. ובסימן קנד, דמיירי בכפיה בשוטיין כתב באינו רוצה להתפרנס. עכ"ד. ברם, דבריו טעונים הסבר כי גם למ"ד מזונות דאורייתא, הרי סובר ר' יהודה שהנושא אשה ע"מ שלא יתחייב בשאר וכסות, דבריו קיימים, ואינו מתנה על מה שכתוב בתורה. משמע שמזונות אינם חלק מגוף הנישואים אלא חוב ככל חוב אחר. אכן לדברנו לעיל הדבר תלוי במהות חיוב המזונות שאם החיוב להחיותה (ואפ' לפי כבודו וכבודה), אין זה חוב ממוני ככל חוב אחר, אלא שנישואין מחייבים סיפוק צרכי האשה במזון לבוש ועונה. (וגם אם מתנה שלא יתחייב ותנאו קיים, הרי אלו נשואין שאין בהם חיוב זה בהסכמת האשה), וכאשר לא מתלה על זכויותיה, כופים את הבעל לבטל את הקשר הגורם לזכויות כיון שאינו עומד בהתחייבויותיו וזו כוונת הכס"מ הנ"ל. אך אם נאמר שחיוב מזונות הינו חלק ממוני והיא תדאג לצרכיה, נמצא שהנישואין הם רק סיבה לחיוב כמו הלואה שהיא סיבה לחיוב הלוה (ולכן יכול הבעל לומר צאי מעשה ידיך במזונותיך (ע' אות ג), כשם שבבע"ח אינו משועבד לעבוד לפרוע החוב, כך במזונות אשתו.

נמצא שהמחבר לשיטתו, שאינו יכול לומר צאי מעשה ידיך במזונותיך כי חיובו לדאוג למזונות האשה וצרכיה לכן כופין אותו להוציא. והרמ"א לשיטתו, שיכול לומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך ולכן אין כופין להוציא כשאינו יכול לזון מפני שחוב המזונות הוא חוב ממוני ככל החובות האחרים. וזו כוונת הירושלמי שהביאו

הראשונים בסוף המדיר (הובא גם בשטמ"ק) "מפני ריח הפה כופין מפני חיי נפש לא כל שכץ". כלומר הכפיה במזונות נובעת מחיי נפש. וזה למ"ד שחיוב מזונות הוא לדאוג לצרכיה של האשה שכמובן חייה הם חלק מצרכיה. אך למ"ד שזה חוב רגיל אין ללמוד זאת מריח הפה שהאשה אינה יכולה לחיות עם בעלה ביחד, ואין לכופה לכך. משא"כ כאשר אינו משלם את חובותיו כלפיה דומה הדבר ללוה שאינו משלם למלוה ואין למלוה מה לאכול שעבורו תשלום החוב הוא חיי נפש, ובכל זאת אין כופין, כי נכסיו נשתעבדו לתשלום החוב ולא גופו, כמבואר בתשובת ר"ת הנ"ל. זוהי שיטת ר' ירוחם שאין לכוף הבעל אפי' כאשר אינו רוצה להשתכר. לעומתו סוברים הרשב"א והרמ"ק באינו רוצה להשתכר שכופין אותו. כי שונה בעל משאר בעל חוב, שהתחייב לעבוד ולפרנס את אשתו כדברי ר' אליהו. ולכן סובר הריטב"א (הנ"ל) שכאשר אפשר לכופו לעבוד כופים אותו. וכן כתבו הרמב"ן והריטב"א (כתובות סג, א), שכופין האשה לעשות המלאכות שחייבת בהן לבעלה לפי שחיובה לעשות בגופה.